

Szuggesztók Alkalmazása a Szomatikus Orvoslásban Képzés

Házidolgozat

„Szkafander és pillangó”

Készítette: László Zsófia

2010. január 5.

Szkafander és pillangó (La scaphandre et le papillon)

Dolgozatom témája a *Szkafander és pillangó* című francia filmdráma során kibontakozó Jean-Dominique Bauby esete. A film maga Bauby memoárján alapul, mely a szerző életét meséli el a 43 éves korában, 1995-ben bekövetkezett agyvérzését követően. Bauby – a francia *Elle* magazin főszerkesztője, a párizsi társadalmi élet és a divatszakma ismert és kedvelt figurája – az agyvérzést követően csaknem teljesen lebénult, s a „Locked-in” szindróma okán, bár szelleme teljesen ép volt, a külvilággal csupán a bal szeme mozgatómozgásával tudott kapcsolatot teremteni. Könyvét betűről-betűre diktálta le segítőjének, Claude-nak, aki felolvasta neki a francia ábécét, ő pedig pislantással jelzett a megfelelő betűnél. A *Szkafander és pillangó* (mind a könyv, mind a film) nagy sikert aratott, ironikus, humoros, mégis szívszorító és megrázó jelentés egy olyan világról, melyben a test mozdulatlan, de a szellem szabadon csapong. Test és lélek effajta ellentétét ragadják meg a szkafander és pillangó metaforák. A film első részében domináló szkafander kép, mely a tenger mélyén lebegve gyakran feltűnik, mint Jean-Dominique egy képzeleti képe, a néma tehetetlenséget, fullasztó bezártságot, kétségbeesettséget fejezi ki. Ezzel szemben a film második felében felbukkanó pillangóképek színesek, élénkek, vidámak, a külvilág felé való nyitást pedig a nyíló virágok szimbolizálják, melyek körül a pillangók repdesnek. Bauby terápiája során fizikai fejlődés nemigen mutatkozott (mozdulatlan maradt, hörgő hangokat volt csak képes kiadni), de lelki fejlődését ő maga is megfogalmazta:

„Történt velem egy csoda-féle: elkezdtem énekelni, morogni. A hallásom nem túl jó, de néha azt hiszem hallom a szívverésemet és úgy verdes, mint egy pillangó szárnyai. Igen, a fejlődés tagadhatatlan.”

Mint tudjuk, bár a szuggesztiókra való érzékenységben nagy egyéni különbségek vannak, mindenki fogékony valamelyest rájuk, és bizonyos helyzetekben minden embernél megnő a szuggesztiókra való fogékonyság, a szuggesztibilitás. Ilyen speciális helyzetnek mondhatóak a módosult tudatállapotok, a félelemmel teli, kiszolgáltatottságot sugalló helyzetek, a fokozott érzelmi igénybevétel, illetve azok a helyzetek, amikor a megszokott vonatkoztatási keretekre nem támaszkodhat valaki, mert annyira szokatlan, újszerű számára a helyzet. Bauby esete rendkívül szélsőséges, hiszen helyzetére a felsoroltak közül minden igaznak tekinthető, tehát

a szuggesztiókra szélsőségesen fogékony állapotban van. A film nézése során sok-sok (főleg pozitív) szuggesztiós elem vonta magára a figyelmemet, ezért Jean-Dominique Bauby esete számomra nagyon is alkalmasnak tűnt az elemzésre. A következőkben igyekszem kiemelni ezeket az elemeket, a filmből való idézetek segítségével.

A filmben megjelenő szuggesztiós elemek bemutatása és elemzése:

- A film kezdetén az ügyeletes orvos beszél Bauby-hoz, mikor három hét kóma után először felébred.

„Jól van, nincs mitől félni, kórházban van. A nevem Dr. Papinou, ők pedig a nővérek. Nálunk nagyon jó kezekben lesz. Jean-Dominique, agyvérzése volt, idestova három hete kómában van, de most már ébredszik és rendbe fog jönni, ígérem. De először el kell végeznünk néhány tesztet. Most nézzen rám, kérem! Kövesse az ujjamat! ... Úgy van, nagyon jó. Pislogjon! ... Kiváló.”

Megjelenik az időzítés pozitív technikája, az orvos megvárja, míg a beteg magához tér és tisztán kezd látni, addig nem ad információt, csak ébresztgeti. A meleg, bizalmas hangszín és a direkt pozitív szuggesztió („nálunk nagyon jó kezekben lesz”) nyugtató hatású. Mikor a páciens láthatólag magához tért, az orvos ismerteti a jelen állapotot, de nem részletezi a rossz hírt, csak röviden, tömören, de őszintén nyilatkozik róla, igyekszik „visszatolni a talajt a lába alá”, segít elhelyezni a szituációt térben és időben. Motiválja a beteget a tesztek elvégzésére („rendbe fog jönni, ígérem, de először...”), biztatja, a válaszokat pedig megerősíti. A tesztek nem erőlteti, figyel a mennyiségre, nem ad a betegnek túl sok feladatot, épp csak a szükséges vizsgálatokat végzi el.

- Neurológus orvos meglátogatja az ébredés napján, néhány órával később (előtte az ágygal szembeni tv-ben vidám, hangos rajzfilm megy).

„Jó napot Jean-Dominique, illetve Jean-Do, ahogyan a barátai szólítják, én is így fogom szólítani, tekintsen a barátjának, Jean-Do. Mint a barátja Jean-Do, jól tudom, milyen nehéz lehet most önnek. Még senki nem mondta el önnek, mi is történet valójában, nos, ez az én feladatom. Cerebrovaszkuláris történést szenvedett és így az agytörzs működése megszűnt,

az agytörzs pedig alapvető része az agyunknak, hiszen az köti össze az agyat a gerincvelővel. Régebben azt mondtuk volna, hogy drasztikus az állapota és hogy elveszítjük önt, de most már rendelkezünk kellő tudással ahhoz, hogy... hogy is mondjam... igen, hogy meghosszabbítsuk az életét. Tehát meg lehet hosszabbítani. Nézze, nem fogok titkolózni Jean-Do, sajnos teljesen lebévult és azt már észrevette, hogy nem tud beszélni. Nem tud beszélni. Ezt mi úgy hívjuk, hogy „locked-in” szindróma. Ez nyilván önt nem vigasztalja, de az ilyen eset nagyon ritka, rendkívül ritka. Sajnos még nem tudjuk, mi idézi elő. Maga nem dohányos, nem iszik sokat, nincs épkézláb magyarázat. Azonban, bár tagadhatatlan, hogy tetőtől-talpig lebévult, a szervezete rendben működik. Van remény, van még remény. Van agyműködése, érti, amit mondunk, az egyik szeme követi a mozgást is. A jobb szeme nagyon nem tetszik nekem. Hmmm, ez az izom itt már nem működik rendesen, látja? Így a végén kiszárad a szem. Hmmm, sajnos attól tartok okkludálnom kell, de még beszélek más szakemberekkel is.”

Ebben a szövegben a negatív szuggesztiós elemek bő túlsúlyban vannak a pozitívakkal szemben. Az orvos a bemutatkozásakor túlbizalmaskodó hangnemet üt meg, már-már tolakodó, ahogyan a barátságukat „erőlteti” (J.D. gondolatai erről tanúskodnak), nem felel meg a stílus a betegnek és a helyzetnek, ez inkább eltávolító, mint bizalomgerjesztő. A helyzettel kapcsolatos beszámolóját együttérzése kifejezésével kezdi, ami pozitívum, az azután következő ismeretadás viszont nyelvezetében nem mindenhol felel meg a páciensnek és kissé hiányosnak mondható („cerebrovaszkuláris történés”, „locked-in szindróma”, „okkludálni”). A szakszavak használata csak növeli az amúgy is teljes kiszolgáltatottságot és félelmet keltő lehet, bár a szakértelemről való biztosítást is szolgálhatja (a „rendelkezünk kellő tudással” tagmondat is ezt erősíti). Ez biztonságot nyújthatna a betegnek, csak hogy az orvos kifejezetten bizonytalan, mikor ezeket mondja („hogy is mondjam...”). A negatív információk ismételtetése szintén erős negatív szuggesztió (az élete maximum „meghosszabbítható”x2, „teljesen lebévult”-„tetőtől-talpig lebévult”, „nem tud beszélni”x2), mely szorongást kelt. Az, hogy az esete nagyon ritka, szintén félelmet és bizonytalanságot okoz, ennek ismétlése, nyomatékosítása pedig csak tovább erősíti a negatív hatást. Annak „ragozása”, hogy a traumát semmi nem jelezhetette elő és nincsen rá „épkézláb magyarázat” felébresztheti a betegben az igazságtalanságérzést, illetve a kétségbeesettség érzését, ezek szintén komoly ártó hatások. A negatívumokat egy mondat erejéig pozitív információk követik, ám az orvos ezután rögtön rá is tér a következő problémára, s azt is nagyon negatív

módon kommunikálja („a jobb szeme nagyon nem tetszik nekem”, „sajnos attól tartok...”). A tv, amelyen eközben a háttérben vidám mesefilm megy, olyan környezeti elem, mely szintén negatív szuggesztív hatással bír, hiszen teljes mértékben irreleváns, a páciens helyzetének komolyságával összeegyeztethetetlen.

➤ A logopédus és a fizioterapeuta első látogatása.

Henriette: *„Jól tudom, hogy tud pislogni, ugye? Akkor legyen az egy pislogás az igen, a kettő pedig a nem. El tudja ezt olvasni? ... Remek.”*

A „yes-set” technikát implikálja a logopédus első kérdése, a biztosra vett „igen” válasszal előfeszíti a következőkbeni együttműködést.

Marie: *„Én vagyok a fizioterapeutája. Először is újra meg kell tanulnia a nyelvet, így először az ajkaival és a nyelvével foglalkozunk. Én most csak bemutatkozni jöttem, jó munkát!”*

A célkitűzéssel motiválja a beteget arra, hogy végigcsinálja az utat, amely a rövid-, illetve hosszabb távú célokat el lehet érni, közösen (támogatás biztosítása).

Henriette: *„Én a logopédusa vagyok, a kommunikációját segítem, amíg nem tud újra beszélni. Akkor... fogjunk is hozzá! De előbb... Szeretném, ha tudná, hogy ez a legfontosabb munka, amit valaha kaptam és eltökéltem, hogy sikerülni fog. Az ön segítségével, persze.”*

Egyértelműen pozitív jövőt sugall, nem használ feltételes módot, szintén kitűzi az elérendő célokat (egyelőre a kommunikáció egy bizonyos módon, aztán a beszéd hosszútávon). Másképpen is motivál, átkeretezi a helyzetet, más nézőpontot is felkínál a betegnek, más, rajta kívüli okot is, ami miatt a közös munka nagyon fontos és értelmes. Ezzel kicsit eltávolítja, a saját tragikus helyzetéről kissé eltereli a figyelmet egy más irányba. Mintanyújtás is egyben, a logopédus magát állítja példaként a beteg elé, hogy kitartó munkára buzdítsa („tenni, nem próbálni”).

➤ Jön a sebész, hogy elvégezze az okkludációt.

„A jobb szeme nem működik rendesen. ... Hall engem?? (hangosabban) A jobb szeme nem működik jól, összevarrom a szemhéjait, így nem fog kifehélyesedni a szaruhártya. Épp most érkeztem vissza St. Morrisból, síelni voltam. Az a hely... valami csodás az évnek ebben a szakában! Semmi sem hasonlítható ahhoz, amikor az ember arcába fúj a szél lesiklás közben. Ne aggódjon, nem érez majd semmit. Milliószer csináltam már ilyet. Ez az, így ni, egy pillanat és kész is vagyunk, nincs mitől tartania.”

Az orvos a helyzet kényessége ellenére egyáltalán nem törekszik rapportot kialakítani a beteggel, rögtön nekilát a varrásnak, minden átmenet nélkül (tehát az időzítésre sem figyel). Ezzel azt sugallja, hogy a betegre, mint munkadarabra, tárgyra tekint, az érzelmeivel nem foglalkozik, a kapcsolatfelvétel nem igazán történik meg, az összhangnak nyoma sincs (hangosan visszakérdez, mint aki választ vár). A síelés epizód funkciója (ha van egyáltalán,) kérdéses. Vagy teljesen máshol jár fejben, s a munkáját csak rutinszerűen elvégzi, vagy lehetséges, hogy az orvos a figyelem elterelésére igyekszik vele, de ebben az esetben érzéketlennek mondható a módszere és pozitív hatás (a figyelem másra irányítása, feszültség oldása) helyett az ellenkezőt éri el. A „nincs mitől tartania” kijelentés ugyan nyugtató szándékról tanúskodik, de könnyedsége miatt nem hiteles, nem valósulhat meg, hiszen nagyon távol van a beteg lelkiállapotától.

➤ Henriette, a logopédusnő első foglalkozása Bauby-val.

„Nézzen csak ide! Mint láthatja, itt a betűk nem a megszokott ábécé sorrendben vannak, hanem a francia nyelvben való gyakoriságuk szerint. (sorolja) Kutatást végeztem, beszéltem a kollégákkal és sikerült egy működőképes rendszert kidolgoznunk. Elmondom, hogy működik. Kitalálja, mit akar mondani, és ha készen van, pislog egyet. Én felsorolom a betűket szép lassan, és ha a szó első betűjéhez érek, pislogjon. Én azt leírom, aztán jön a következő és így tovább. Így születnek meg a szavak, mondatok. Még egy fontos dolog, ha a szó végére értünk, pislogjon kettőt, mintha szóközt ütne a billentyűzeten. És ha hibáztunk, pislogjon sokat egymásután. Tudom, hogy elsőre macerásnak tűnik, de belejövünk majd, higgye el. A családja és a barátai is használhatják. Készen áll? Szeretné kipróbálni? Akkor vágjunk bele. (Sorolja, J.D. eltéveszti.) Tudom, hogy nem egyszerű, mondom lassabban.” (Túl lassú, majd

túl gyors felsorolás, J. D. türelmét veszti, dühös, nem figyel, megjelenik ismét a tenger alatt lebegő szkafander képe.)

Több direkt pozitív szuggesziót is tartalmaz a szöveg („sikerült egy működőképes rendszert kidolgozni”, „belejövünk majd, higgye el”), melyek mind a sikert anticipálják. A sikeres használat megvalósulását igyekszik erősíteni a „billentyűzet” hasonlattal is, ez a kép azt sugallja, hogy olyan természetes és kényelmes lesz ennek a rendszernek a használata, mintha számítógéppel írna. Az együttérzés kifejezése és a nehézségek belátása szintén pozitív hatású, a követés-vezetés technika és a betegre való ráhangolódás mutatkozik meg bennük („tudom, hogy elsőre macerásnak tűnik”, „tudom, hogy nem egyszerű”). A cél elérésére motivál azzal is, hogy a családdal és a barátokkal való kommunikáció lehetőségét kínálja a technika elsajátításával. A „yes-set” stratégia is megjelenik, ezzel lendületet ad az eszközzel való megismerkedéshez.

➤ Fürdetés jelenet, J.D. gondolatai:

„43 éves vagyok, és úgy mosdatnak, mint egy óriásbébit. Még a seggemet is megmossák és megtörölgetik. Egyszerűen röhejes, de ahogy a költő mondja: csak a bolond nevet, ha nincs min nevetni.”

➤ Marie, a fizioterapeuta első foglalkozása Bauby-val (nyelvmozdulatok gyakorlása).

„Hihetetlen, nagyon jó. Segítek majd, hogy mozgathassa a fejét is, egyedül is. Így. Ez az, érzi az arcán a kezemet? Nem? Nem baj, majd fogja. Nagyon megtisztelő, hogy mi ápolhatjuk. Elle-előfizető vagyok, imádom.”

A fenti két idézetben szereplő esemény egymással ellentétes érzelmeket és hatásokat vált ki. Míg a fürdetés jelenet során J.D. a teljes kiszolgáltatottság, megaláztatás és a magatehetetlenség érzéseivel küzd, addig a Marie-val való interakció során a saját kompetenciájáról, tiszteletről, presztízsről és önállóságról szerez tapasztalatot, annak ellenére, hogy az állapota nem különböző a két helyzetben.

➤ Logopédia foglalkozások Henriette-el.

„(sorolja a betűket)... 'A-k-a-r', halljuk, mit akar Jean-Dominique? ... 'H-a-l-á-l'. Tehát meg akar halni. Hogy mondhat ilyet? Vannak, akik szeretik önt, akiknek sokat számít. Én alig ismerem, máris sokat jelent nekem. És életben van! Ne mondja, hogy meg akar halni! Rossz érzés, megsért vele. ... Akarja folytatni? Nem? Rendben. Remélem, hogy majd meggondolja magát. (kiszalad, becsapja maga mögött az ajtót, majd pár perc elteltével visszatér) Sajnálom, ... kiestem a szerepemből. Pihenjen csak!” (elmegy, csak másnap jön vissza)

„Még itt vagyok! Remélem, ma már jobb kedvében van. Nos, hát... mindketten szeretnénk haladni, egyetért? Igen? Akkor jó. Kezdhethük. (sorolja a betűket) 'K-ö-sz-ö-n-ö-m'. Én is köszönöm... zavarná, ha Jean-Do-nak hívnám? Köszönöm, Jean-Do.”

Henriette eleinte támadással, érzelmi kitöréssel reagál J. D. motivációvesztett állapotára, saját kudarcaként fogja fel, önmagára, saját érzéseire koncentrál, nem pedig a betegére. Ennek felismerése és revíziója történik, mikor elnézést kér amiért „kiesett a szerepéből”. Időt ad J.D.-nak a folytatáshoz, figyelembe veszi lelkiállapotát és az igényeit. Ezután Henriette ismét nyugodtan és stratégikusan folytatja a terápiát, ismét a „yes-set” és a ráhangolódás szuggeszióit alkalmazva, valamint kontrollérzést is nyújt J.D.-nak azáltal, hogy engedélyét kéri a megszólítást illetően.

Henriette-nek és a többi pozitívan kommunikáló segítő személynek köszönhetően Jean-Dominique-nak sikerül még ebben a teljesen kontrollvesztett állapotban is életcél állítania maga elé, melyre a betegsége helyett koncentrálnak.

„Eldöntöttem, hogy nem sajnáltatom magam. A szememen kívül van még két dolog, ami nem bénult le. A képzelőerőm és az emlékeim. Csak ezek segítettek megszökni a szkafanderemből. El tudok képzelni bármit, bárhol, bármikor. Elképzélhetek bármit, amit akarok, valóra válthatom gyermekkori és felnőtt vágyaimat és emlékezhetek arra, milyen is voltam. A feladatom, hogy papírra vessem egy mozdulatlan utazó gondolatait, akit a magány zord partjaira száműztek.”